

Katarzyna STANIEK*

REWITALIZACJA ŚREDNIOWIECZNYCH ZABYTKÓW UNIEJOWA W ŚWIELE UWARUNKOWAŃ HISTORYCZNYCH ORAZ ZAŁOŻEŃ LOKALNEGO PROGRAMU REWITALIZACJI NA LATA 2011–2015

Zarys treści: Artykuł przedstawia wyniki analiz dotyczących zabytkowej tkanki miejskiej Uniejowa, posiadającej metrykę średniowieczną. Przedstawiono w nim aspekt morfogenezy wczesnodziejowego miasta lokacyjnego. Na jego tle zarysowano przekształcenia materialnych reliktyw epoki średniowiecznej – zamku arcybiskupów gnieźnieńskich i kolegiaty – w retrospektywie historycznej. Nie mniejszą uwagę przywiązano do współczesnych trendów w aspekcie rewitalizacji zabudowy o wysokich walorach architektonicznych. W tym kontekście osadzono wprowadzenie teoretyczne odnoszące się do uwarunkowań i zasad przygotowywania Lokalnych Programów Rewitalizacji na arenie krajowej, od momentu akcesji Polski do UE. Artykuł zawiera także szczegółową prezentację i interpretację założeń Lokalnego Programu Rewitalizacji miasta Uniejów na lata 2011–2015 w ujęciu odnowy wspomnianych już: zamku i kościoła kolegiackiego.

Słowa kluczowe: Uniejów, miasto, kolegiata, zamek, Lokalny Program Rewitalizacji

ZAGADNIENIA WSTĘPNE

Współczesne wyzwania lokalnej polityki przestrzennej coraz częściej dotyczą problemów niegdyś marginalizowanych, a skupiających się wokół zagadnień ochrony oraz odnowy zabudowań o wysokich walorach architektonicznych, czy dziejowych. Pomimo bardzo czytelnych zapisów regulujących kwestie poszanowania i troski o tkankę zabytkową, w dokumentach strategicznych (Studia Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego, czy Miejscowe

* Katarzyna Staniek, mgr geografii oraz gospodarki przestrzennej, absolwentka Wydziału Nauk Geograficznych oraz Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego, e-mail: katarzyna.staniek@poczta.fm.

Plany Zagospodarowania Przestrzennego dla podstawowych jednostek samorządu terytorialnego) dość często spychane są one na dalszy plan. Niewystarczające wydają się również działania podejmowane przez organy konserwatorskie, które to w sposób realny wpływają jedynie poprzez zadania realizowane na szczeblu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Natomiast mała efektywność – zarówno sektora prywatnego, jak i publicznego – bez wątpienia spowodowana jest zbyt niskimi środkami finansowymi przeznaczanymi na zachowanie elementów dziedzictwa kulturowego w przestrzeni miast i wsi.

Odwrócenie niepomysłnej sytuacji i przeciwdziałanie zagrożeniom, jakie niesie pogłębiająca się degradacja oraz dekapitalizacja zabytków, jak i całych obszarów już zagospodarowanych, przynieść miało rozpoczęcie opracowywania Lokalnych Programów Rewitalizacji (dalej LPR), jako instrumentów ważnych dla pozyskania środków unijnych¹. W założeniach miały one stanowić bodziec i swoistą zachętę dla zapoczątkowania szeroko rozumianego mechanizmu inwestycyjnego przez władze miejskie, a także właścicieli indywidualnych. Samo zjawisko rewitalizacji stanowi oczywiście jedno z istotniejszych dla rekonstrukcji dawnych zasobów organizmu miejskiego, ponadto jego cele uwzględniają pewną integrację zastanych obiektów historycznych i tych o krótszej metryce, w rezultacie tworząc harmonijną całość².

Wkraczając na grunt teoretycznych podejść do rewitalizacji warto zaznaczyć, iż na przestrzeni lat, w różnych ośrodkach naukowych podejmowano próby skonkretyzowania znaczenia tego terminu. Istotną pozostaje również przynależność poszczególnych zespołów badawczych do wybranych dziedzin nauki, w konsekwencji czego da się zauważyć położenie nacisku na odmienne aspekty odnowy jednostek osadniczych.

W największej liczbie publikacji, przeważa podejście techniczne, skupiające się wokół zadań architektoniczno-budowlanych. Wyszczególnić tu należy składowe takie jak: przemiany morfologii i fizjonomii budynków, jako efekt swoistej regeneracji zdegradowanych części miast³, następnie wszelkie naprawy, remonty oraz montaż instalacji, zarówno w samej zabudowie, jak i na obszarze przestrzeni publicznych⁴. Niezwykle trafne spostrzeżenia przedstawiła S. Kaczmarek, poddając w wątpliwość czy pojedyncze zabiegi o charakterze: remontów, modernizacji lub rewaloryzacji, można nazwać rewitalizacją? Podkreślono jednakże, że wymienione powyżej działania o węższym zakresie bez wątpienia stanowią ogniwa konieczne dla właściwego

¹ Polityka spójności Unii Europejskiej w okresie nowego programowania w latach 2007–2013 w swych założeniach najsilniej nawiązywała do praktyki zrównoważonego rozwoju oraz podnoszenia spójności społeczno-gospodarczej regionów. Tym samym stanowiło to asumpt do wzmożonych działań przede wszystkim na szczeblu lokalnym ku wdrażaniu procesów rewitalizacji dzięki wykorzystaniu środków z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR).

² T. Figlus, *Lokalne programy rewitalizacji jako instrument odnowy małych miast na wybranych przykładach z obszaru województwa łódzkiego*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2011, nr 11.

³ J. Parysek, *Miasta polskie na przełomie XIX i XX wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne*, Poznań 2005.

⁴ K. Skalski, *Rewitalizacja obszarów starej zabudowy w miastach*, Kraków 2004.

przeprowadzenia procesu w jego pełnym rozumieniu⁵. Na uwagę zasługuje ponadto jeszcze jedna z definicji – sformułowana przez środowisko ekonomistów, a konkretnie T. Markowskiego oraz D. Stawasz – zgodnie z którą, rewitalizacja w pierwszej kolejności objąć powinna strefy śródmiejskie, jako te najsilniej podlegające kryzysowi. Polegać powinna na długookresowych i zaplanowanych przemianach, niosących pozytywne odzwierciedlenie nie tylko w estetyce samego organizmu osadniczego, ale także w poprawie odpowiednich komponentów struktury społeczno-gospodarczej⁶. Natomiast w opinii autorki artykułu, pełne oraz podnoszące ogół kwestii ważnych, pozostaje objaśnienie przedstawione w Ustawie o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 roku. Podejmuje ono równocześnie aspekt określenia realizatorów procesu, formułując ich na poziomie władz gminnych i jest najbardziej adekwatne do treści zawartych w poniższym opracowaniu. „Rewitalizacja stanowi proces wyrowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji”⁷.

Obszar badawczy niniejszego opracowania *sensu largo* zamyka się w granicach administracyjnych miasta Uniejów. W takim kształcie odnosi się on do całości LPR, jako opracowania kompletnego dla jednostki osadniczej. Szczegółowo omówione zostaną efekty działań restauracyjnych przeprowadzone na wybranych obiektach zabytkowych takich jak: XIV-wieczny zamek arcybiskupów gnieźnieńskich oraz kościół kolegiacki pw. Wniebowzięcia NMP zlokalizowanych w obrębie Starego Miasta (miasta lokacyjnego).

Celem artykułu jest prezentacja i interpretacja Lokalnego Programu Rewitalizacji na lata 2011–2015 dla miasta Uniejów, z uwzględnieniem problematyki odnowy i ochrony zabudowań zabytkowych o metryce średniowiecznej. Istotną wydaje się ponadto analiza procesów restauratorskich – poczynając od II połowy XII wieku, aż do współczesności – dla zaakcentowania motywów przekształceń w fizjonomii wyżej wymienionych obiektów w ujęciu historycznym.

ZASTOSOWANE METODY BADAWCZE

Zastosowane metody badań skupiają się głównie wokół wszystkich tych umożliwiających zweryfikowanie planowanych działań LPR, w porównaniu do stanu zastanego już po 2015 roku. W zakresie delimitacji granic obszaru zrewitalizowanego podlegającego dalszej analizie, posłużono się kwerendą dokumentów planistycznych dla gminy Uniejów: Studium Uwarunkowań i Kierun-

⁵ S. Kaczmarek, *Rewitalizacja terenów przemysłowych. Nowy wymiar w rozwoju miast*, Łódź 2001.

⁶ T. Markowski, D. Stawasz (red.), *Rewitalizacja a rozwój funkcji metropolitarnych miast Łodzi*, Łódź 2007.

⁷ *Ustawa o rewitalizacji z dn. 9 października 2015 (Dz.U. 2015, poz. 1777)*.

ków Zagospodarowania Przestrzennego, Lokalny Program Rewitalizacji na lata 2011–2015. Kolejno wzięto pod uwagę wszelkie dokumenty będące fundamentem polityki regionalnej i stanowiące tło dla działań na szczeblu lokalnym m.in.: Strategia Województwa Łódzkiego, Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007–2013, czy Strategia Rozwoju Powiatu Poddębickiego. Kwerendą literatury źródłowej posłużono się dla nakreślenia historycznych przemian o cechach remontów i restauracji wybranych zabudowań.

Dla analizy struktury osadniczej badanego obrębu przestrzennego posłużono się metodą genetyczno-historyczną⁸. W celu określenia morfologii układu miasta lokacyjnego Uniejowa – jako przestrzeni o wybitnych walorach urbanistycznych – zastosowano przede wszystkim analizę porównawczą zgromadzonych planów archiwalnych⁹. W zakresie konfrontacji założeń LPR ze stanem faktycznym (w tym zachowania i odrestaurowania) materialnych elementów dziedzictwa kulturowego, wykorzystano kameralną analizę zapisów w dokumentach konserwatorskich oraz w dostępnej literaturze źródłowej, następnie inwentaryzując architektoniczną, jako metodę badań terenowych¹⁰.

RYS HISTORYCZNY WPROWADZENIA LPR W POLSCE

Rozważania nad tematyką LPR warto rozpocząć od krótkiego zarysu powstawania tychże dokumentów na arenie polskiej. Nadmienić należy na wstępie, że ich wprowadzanie wiąże się bezpośrednio z akcesją do Unii Europejskiej. Wymóg tworzenia LPR narodził się *de facto* w 2004 roku wraz z opracowaniem Narodowego Planu Rozwoju. Konkretyzując, w myśl jednego z programów operacyjnych – Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR) – niezbędnym do uzyskania pomocy finansowej w zakresie odnowy miast, stało się posiadanie przez samorządy gminne dokumentów, będących podstawą diagnozy kwestii problemowych, zwłaszcza w kontekście społeczno-przestrzennym. Niestety 3-letni okres budżetowania sprawił, iż jedynie 167 miast w Polsce, a 12 w województwie łódzkim, podjęło trud ich przygotowania¹¹.

Ożywienie przyniósł dopiero 2007 rok oraz przyjęcie na szczeblu kraju Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia (NRSO). Nowe realia zdeterminowały tym samym przemiany w niższych jednostkach samorządu terytorialnego, stając się asumptem dla władz wojewódzkich do sporządzania Regionalnych Pro-

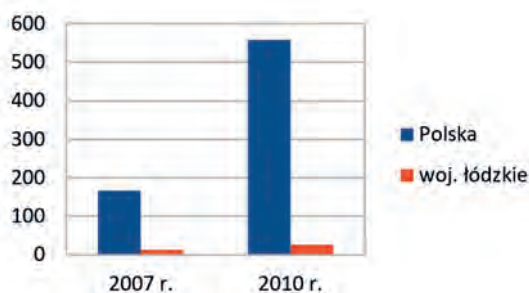
⁸ M. Dobrowolska, *Przedmiot i metodyka geografii historycznej*, „Przegląd Geograficzny” 1953, nr 25(1).

⁹ F. Persowski, *Uwagi o metodach i zakresie badań osadniczych*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1964, nr 12(2).

¹⁰ U. Myga-Piatek, *Historia, metody i źródła badań krajobrazu kulturowego*, „Problemy Ekologii Krajobrazu” 2005, nr 17.

¹¹ Siemiński, T. Topczewska, *Rewitalizacja miast w Polsce przy wsparciu funduszami UE w latach 2004–2008*, Warszawa 2009.

gramów Operacyjnych (RPO)¹². Ich cele w znacznej części pokrywały się z warunkowaniami i efektami prawidłowo przeprowadzanej rewitalizacji – zwłaszcza biorąc pod uwagę szóstą oś priorytetową (odnowa i rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich), przez co możliwym stało się finansowanie projektów miejskich z nowych źródeł unijnych (EFRR)¹³. W tym samym roku dla doprecyzowania wielołątkowego charakteru LPR i wyjaśnienia pewnych nieścisłości wynikających z dowolnej interpretacji założeń tychże dokumentów, przedstawiono obowiązującą definicję stanowiącą, iż jest to „opracowany, przyjęty i koordynowany przez gminę wieloletni program działań w sferze przestrzeni, urządzeń technicznych, społeczeństwa i gospodarki, zmierzający do wyprowadzania obszaru z sytuacji kryzysowej, oraz stworzenie warunków do dalszego rozwoju obszaru, realizowany przez różne podmioty, zgodnie z określonym harmonogramem czasowym i finansowany z różnych źródeł”¹⁴. Szacuje się, że do przełomu 2010 i 2011 roku, w Polsce opracowano lub poddano aktualizacji 558 LPR. Na uwagę zasługuje fakt, że aż 26 z nich dotyczy województwa łódzkiego¹⁵, co stanowi dość duży progres w stosunku do wyników sprzed 3 lat (ryc. 1).

Ryc. 1. Liczba opracowanych LPR w Polsce w 2007 oraz 2010 roku według danych szacunkowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: W. Siemiński, T. Topczewska, *Rewitalizacja miast w Polsce przy wsparciu funduszami UE w latach 2004–2008*, Warszawa 2009; W. Jarczewski, M. Kuryło, *Rewitalizacja miast w liczbach*, t. VIII, Kraków 2010.

Władze samorządowe miasta Uniejów pierwsze prace nad przygotowaniem LPR rozpoczęły dopiero w 2010 roku, co nie oznacza, iż wcześniej nie miały miej-

¹² S. Kozłowski, A. Wojnarowska, *Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich. Zagadnienia teoretyczne*, Łódź 2011.

¹³ Zaznaczyć należy, że możliwi beneficjenci funduszu EFRR, mogą liczyć na dofinansowania głównie w zakresie zadań infrastrukturalnych, z pominięciem ich aspektu społecznego, który realizowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS).

¹⁴ *Zasady przygotowania lokalnego programu rewitalizacji/zintegrowanego programu rozwoju lokalnego w ramach regionalnego programu operacyjnego województwa łódzkiego na lata 2007–2013*, Łódź 2008.

¹⁵ W. Jarczewski, M. Kuryło, *Rewitalizacja miast w liczbach*, t. VIII, Kraków 2010.

sca inwestycje o charakterze konserwacji, czy odnowy zabytków. Strategiczne ustalenia LPR Uniejowa weszły w życie z dniem 1 stycznia 2011. Planowany czas obowiązywania dokumentu zawierał się w okresie 5-letnim do końca 2015 roku¹⁶.

GENEZA ORAZ STAN ZACHOWANIA WYBRANYCH ELEMENTÓW MATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO UNIEJOWA

Powracając do zagadnień traktujących *sensu stricto* o lokalnych obiektach dziejowych, wspomnieć trzeba o ich silnym umocowaniu w płaszczyźnie genetyczno-osadniczej. Uniejów obecnie będący jednym z prężniej rozwijających się miast Polski Środkowej, posiada niezwykle bogatą historię, odzwierciedlającą się współcześnie poprzez zachowanie wielu ciekawych – zarówno w kontekście kompozycyjnym, jak i architektonicznym – elementów kultury materialnej. Co ważne większość zabytków będących głównym punktem zainteresowania w poniższym artykule, zlokalizowana jest w przestrzeni historycznego układu przestrzennego Uniejowa.

W wyniku przeprowadzonych kwerend dokumentów planistycznych, a także konserwatorskich dokonano selekcji obiektów dziedzictwa kulturowego stanowiących bazę dla dalszych rozważań. Stwierdzić należy jednak, że Uniejów posiada relatywnie duży zasób zabudowy o wysokich walorach architektonicznych, jak i historycznych, co uwidacznia się w liczbie wpisów do Gminnej Ewidencji Zabytków, czy do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków. Łączna liczba tychże oscyluje w granicach 106, z czego 38 pozostaje w granicach miasta. Pomijając specyfikę budynków mieszkalnych oraz gospodarczych, szczególnie miejsca zajmują obiekty charakterystyczne, sprzężone nierozzerwalnie z rozwojem struktury osadniczej (tab. 1). Rozpatrując nieco szerzej aspekt zachowanych relikwów miejskich, wskazać należy na ich dwudzielny wyraz. Są to bowiem wspomniane już zabytki o cechach punktowych, nie mniej wyszczególnić tu można także pewne obszary zawarte w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej¹⁷.

Tabela 1. Wybrane obiekty zabytkowe wpisane do Rejestru Zabytków

Nazwa obiektu	Nr wpisu do Rejestru Zabytków
Zespół zamkowo-parkowy	256/A (zamek), 481/A (park)
Zespół kościoła pw. Wniebowzięcia NMP	A-44/424, 104 (kościół), A-245/10 (dzwonnica)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rejestru Zabytków Nieruchomych Wojewódzkiego Łódzkiego.

¹⁶ Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Uniejów na lata 2011–2015, Uniejów 2011.

¹⁷ Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Uniejów, Uniejów 2007–2009.

Sięgając do wątku genetyczno-osadniczego, warunkującego lokalizację oraz formowanie dalszego rozwoju urbanistycznego, zasygnalizować należy o samym pochodzeniu pierwotnego układu miejskiego. Uniejów początkowo istniejący jako wieś, nie należał do znaczących punktów osadniczych. O jego XII-wiecznej metryce dowodzą zapisy w *Kronice* Galla Anonima z 1107 roku, jak również w bulli gnieźnieńskiej już z roku 1136¹⁸ przywołujące ową wieś jako własność arcybiskupa gnieźnieńskiego, zlokalizowaną w pobliżu grodziska Spicymierskiego. Niejako relacja służebna wobec jednego z najstarszych grodzisk w Polsce, wymusiła na Uniejowie pewną stagnację zarówno przestrzenną, jak i społeczną. Zmieniło się to dopiero w I połowie XIV wieku, a dokładnie po 1339 roku, kiedy to w wyniku najazdów krzyżackich na znaczeniu stracił Spicymierz, otwierając możliwości rozwoju pobliskim osadom. Ze szczątkowych informacji źródłowych wiadomo, iż ówczesnie Uniejów otrzymał pierwszy regularny układ przestrzenny, tzw. miasto przedlokacyjne¹⁹.

Lokacja miasta Uniejowa, zawarta w 1341 roku, najprawdopodobniej ze względu na starania jego właścicieli, którymi w dalszym ciągu byli arcybiskupi gnieźnieńscy, dała początek nowemu etapowi w ewolucji przestrzennej. W okresie 2-letnim, od 1339 do 1341 roku, wyznaczono podstawowy układ urbanistyczny w sąsiedztwie rzeki oraz rozparcelowano pobliskie grunty, wytyczającym tym samym działki pod zabudowę²⁰. Deformacje i stale trwające przekształcenia, w końcowej fazie nadały miastu lokacyjnemu kształt kwadratu o powierzchni ok. 6 ha, co stanowiło obszar 1 łana, będącego standardową miarą rozplanowania osad na prawie niemieckim.

Typowe rozgraniczenie poszczególnych bloków urbanistycznych, których granice stanowiły ulice różnych kategorii wytyczyło szachownicowy plan miasta. Całość założenie otoczona była wałem ziemnym i fosą, z możliwymi dwiema, bądź trzema bramami wjazdowymi. Dodać należy także, że w pełni wykształcony rynek oraz sposób jego powiązania z ciągami komunikacyjnymi, sytuowanie budynków sakralnych (w tym kolegiaty, oraz dwóch kościołów niższej rangi), jak również zachowanie powiązań między miastem lokacyjnym, a przedlokacyjnym pozwalało klasyfikować Uniejów do układów rozwiniętych złożonych o typologii średniowiecznej²¹ (ryc. 2).

Ciekawie rozwiązana została także kwestia podziału działek okalających rynek. Nadziały ziemskie o szerokości od 5 do 11 m i długości od 38 do 50 m, rozparcelowane zostały krótszymi bokami w relacji przylegającej do rynku. Sama zabudowa formowała zwarte pierzeje, gdzie w części frontowej dominowały domy mieszkalne w zapleczu zaś zabudowa gospodarcza oraz ogrody²².

¹⁸ *Miasta polskie w tysiącleciu*, t II, Wrocław 1967.

¹⁹ J. Szymczak, *Uniejów do schyłku XVI wieku*, [w:] *Uniejów. Dzieje miasta*, red. J. Szymczak, Łódź–Uniejów 1995

²⁰ L. Krantz, *Zamek w Uniejowie*, Warszawa–Poznań 1980.

²¹ Tamże.

²² J. Salm, *Zabytki Uniejowa. Urbanistyka i architektura* [w:] *Uniejów. Dzieje miasta*, red. J. Szymczak, Łódź–Uniejów 1995.

Ryc. 2. Uniejów, plan miasta z 1823 r.
 Źródło: *AGAD, Zb. Kart., 29/334–29*

Osobnym aspektem rozwoju struktury miejskiej Uniejowa była bez wątpienia budowa murowanego zamku, jako elementu dominującego po stronie lewobrzeżnej. Obiekt zaplanowany został w formie bryły foremnej, wokół kwadratowego dziedzińca. Kondygnacyjnie osiągał dwa poziomy z dodatkowym wysokim podpiwniczeniem. Jego fundatorem oraz pierwszym właścicielem według przekazów Jana Długosza, był arcybiskup Jan Bogoria ze Skotnik. Proces wznoszenia gotyckiego obiektu trwał od 1360 do 1365 roku, pokrywając się czasowo z najintensywniejszymi pracami dla rozwoju struktury osadniczej po prawej stronie rzeki²³. Początkowa silna pozycja zabudowy obronnej, potęgowana dzięki niezwykle dogodnemu położeniu pomiędzy korytem rzeki oraz terenami mokradeł, ewidentnie wpływała na wzrost rangi miasta w regionie. Podniesienie znaczenia politycznego i administracyjnego determinował przede wszystkim fakt, iż zamek pełnił także rolę siedziby władz kościelnych, będąc w posiadaniu Zbigniewa Oleśnickiego, czy Wawrzyńca Gruszczyńskiego²⁴.

Przebudowy w wiekach kolejnych, a konkretniej w 1638 oraz 1645 roku, nawiązujące stylem do renesansu, a wykonane na zlecenie Stanisława z Gomolina spowodowały zatracenie funkcji obronnej budynku, na rzecz reprezentacyjności i zintensy-

²³ L. Krantz, *Zamek...*

²⁴ *Zamki i Pałace Województwa Łódzkiego*, na stronie: www.zamkilodzkie.pl/pliki/uniej.htm, (dostęp: 3.04.2017).

fikowania wrażeń estetycznych, nadając mu charakter rezydencjonalny. Wspomnieć trzeba nadto, że znaczenie zamku w Uniejowie zaczęło spadać także z powodu przeniesienia siedziby arcybiskupiej z Gniezna do Łowicza²⁵. Natomiast ostatnimi kościelnymi włodarzami warowni byli arcybiskupi: Jan Wężyk, Maciej Łubieński oraz Antoni Szembeka, którzy to swoimi decyzjami całkowicie przekształcili pierwotny wyraz obiektu, wprowadzając elementy założeń renesansowo-barokowych²⁶. Następne znaczące przemiany zarówno w perspektywie budowlanej, jak i własnościowej nastąpiły już w latach 1848- 1850, kiedy to w posiadanie obiektu weszła rodzina szlachecka von Toll²⁷. Zlecono wtedy odbudowę zrujnowanego przez zaniechania gmachu, wdrażając projekty przekształcające dawną fortecę w klasycystyczny pałac²⁸. Ostatnie odnotowane zadania restauratorskie w latach 1956–1976, najpewniej wynikały z potrzeby naprawy szkód wyrządzonych w trakcie działań zbrojnych II wojny światowej, w czasie których zamek pełnił funkcję magazynu zboża²⁹.

Obecnie, stan zabytku określić można jako dobry. Wśród detali architektonicznych urozmaicających założenie oraz podnoszących wyraz artystyczny wskazać należy okrągłą wieżę wspartą skarpami, znajdującą się na wschodnim skrzydle budynku, delikatne zdobienia ryzalitami po stronie zachodniej oraz element XIX-wiecznych schodów połączonych kompozycyjnie z dawnym tarasem. Natomiast na froncie budynku skierowanym w stronę południową dominuje brama wjazdowa, wzbogacona portalem wykonanym w stylu barokowym³⁰.

Budowlą o nie mniejszym znaczeniu dla struktury przestrzennej pierwotnie osadzonego organizmu miejskiego był obiekt sakralny-kolegiacki, usytuowany w północno-zachodnim krańcu miasta lokacyjnego. Pierwotny kościół wzmiankowany był już około 1136 roku w bulli Innocentego II, a podniesiony do godności kolegiaty w 1170 roku³¹. Podobnie jak zamek, tak i późniejsza kolegiata ufundowana została przez Jana Bogorię ze Skotnik, a wzmiankowana data rozpoczęcia budowy określona jest na 1329 rok³². Bryła budynku rozplanowana została w formie jednonawowej, z wyraźnie zaznaczonym prezbiterium. Obiekt wykonano z cegły, silnie nawiązując do stylu gotyckiego, nadając mu jednocześnie układ polski. Jej konsekracja odbyła się w 1365 roku. Pierwsze rozbudowy kościoła następowały w XV wieku. Kolejno w 1649 roku uległ on podwyższeniu o jedną kondygnację. W wyniku klęsk żywiołowych, licznych pożarów nawiedzających miasto także

²⁵ Z. Ciekliński, J. Januszkiewicz, *Uniejów*, Łódź 1970.

²⁶ *Zamki i Pałace...*

²⁷ Uniejów. Uzdrawisko termalne, oficjalny portal Urzędu Miasta Uniejów, na stronie: www.uniejow.pl/o-gminie/historia-i-zabytki.html (dostęp: 5.04.2017).

²⁸ A. Wojnarowska, *Przestrzeń publiczna Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4.

²⁹ Rejestr Zabytków Nieruchomych Województwa Łódzkiego, *Karta nr 256/A*.

³⁰ T. Mroczo, M. Arsyński, *Architektura gotycka w Polsce*, Warszawa 1995; J. Salm, *Zabytki Uniejowa...*

³¹ Powiat Poddębicki, oficjalny portal Urzędu Powiatowego w Poddębicach, na stronie: www.poddebicki.pl/asp/?typ=14&menu=264&strona=1&sub=257&schemat=2&prywatnosc=tak (dostęp: 4.04.2017).

³² J. Salm, *Zabytki Uniejowa...*

i kolegiata ulegała wtórnym zniszczeniom. Większe zabiegi mające na celu odnowę bryły budynku zainicjowane zostały w 1875, a zakończone w 1902 roku. Ostatnią diametralną odbudowę zanotowano w latach 1945–1946³³, bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej, której skutki odcisnęły piętno w całym mieście.

W chwili obecnej najcenniejszymi pod względem walorów architektonicznych i dziejowych pozostają detale, takie jak sklepienie krzyżowo-żebrowe nad prezbiterium, wykonane w XIV wieku w stylu gotyckim, dodatkowo wewnątrz – sarkofag błogosławionego Bogumiła – patrona miasta – pochodzący z 1667 roku³⁴.

ZAŁOŻENIA LPR UNIEJOWA NA LATA 2011–2015 ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM DZIAŁAŃ NA RZECZ OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH

Jak już wcześniej sygnalizowano, pierwsze małe – lub wielkoskalowe działania dla poprawy konstrukcji, lub podniesienia estetyki zarówno zamku, jak i kolegiaty na przestrzeni wieków były relatywnie częste. Z oczywistych względów wymusiła to ich metryka średniowieczna, będąca punktem odniesienia dla określenia wartości materialnej – w sferze ochrony konserwatorskiej, co i niematerialnej, na trwale wpisując się w genezę całego ośrodka miejskiego.

LPR dla miasta Uniejów na lata 2011–2015 z całą pewnością jest dokumentem kompletnym dla określenia zadań priorytetowych oraz delimitacji obszarów zdegradowanych, najsilniej potrzebujących wsparcia w formie konkretnych zadań rewitalizacyjnych. Całość opracowania zawiera w sobie wszystkie elementy niezbędne – poczynając od rysu historycznego miasta, dalej informacji odnośnie środowiska przyrodniczego, aspektów społecznych oraz gospodarczych, części informującej o stanie współczesnego zagospodarowania przestrzennego, a co najważniejsze stref ochrony konserwatorskiej – odgrywających kluczową rolę dla zlokalizowania obszarów zagrożonych degradacją. Abstrahując od rozdziałów wprowadzających, warto zwrócić szczególną uwagę na dalsze części LPR, dotyczące *sensu stricto* tematyki rewitalizacji. Zawierają się one w 7 rozdziałach końcowych, co jest dość logiczne ze względu na kategoryzację zawartych w nich treści oraz wnioskowań płynących z objaśnień wstępnych. Biorąc pod uwagę zawężenie treści całego dokumentu do problematyki badawczej niniejszego artykułu, warto odnieść się do rozdziałów traktujących o: zidentyfikowanych problemach na terenie rewitalizowanym, kolejno założeniach LPR (a w tym zasięgu terytorialnym, celach oraz podziale na zadania i projekty inwestycyjne). Istotną wydaje się także część sugerująca rozmieszczenie w czasie poszczególnych planowanych działań i w końcu ta nawiązująca do pozostałych dokumen-

³³ *Rejestr Zabytków Nieruchomych Województwa Łódzkiego*, Karta nr A-44/424.

³⁴ *Polska Niezwykła*, na stronie: www.polskaniezwykla.pl/web/place/37479,uniejow-kolegiata-pw-wniebowzieceia-najswietszej-maryi-panny-w-uniejowie-z-zabytkowa-wieza.htm (dostęp: 5.04.2017); J. Salm, *Zabytki Uniejowa...*

tów strategicznych dla miasta, w ujęciu nie tylko na poziomie lokalnym, ale także wychodzących na szczebel regionalny.

Pomimo odmiennej kolejności zagadnień zawartych w LPR, naturalnym pozostaje początkowe wytyczenie obszaru rewitalizowanego. W przypadku Uniejowa jego zasięg niemal kompletnie zawiera się w strefach ochrony konserwatorskiej wymienionych w ZSUiKZP³⁵. W obrębie miasta zlokalizowano strefę „B”³⁶ obejmującą zarówno historyczny układ przestrzenny, jak i zespół zamkowy (ryc. 3). LPR wyposażony został także w wykaz wszystkich obiektów oficjalnie uznanych za zabytki dziedzictwa materialnego według możliwych ewidencji i rejestrów.

Ryc. 3. Strefa ochrony konserwatorskiej „B” w mieście Uniejów z uwzględnieniem budynków zamku oraz kościoła kolegiackiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Uniejów na lata 2011–2015*

Nawiązując do kwestii wewnętrznych podziałów administracyjnych jednostek miejskich, na podkreślenie zasługuje fakt, iż autorzy publikacji zorientowanych na odnowę tkanki osadniczej, wskazują wyraźny trend oraz potrzebę doinwestowania dzielnic śródmiejskich lub/i staromiejskich. Niebagatelne problemy odnośnie stanu zachowania wiekowych układów urbanistycznych, generowane

³⁵ *Zmiana studium uwarunkowań...*

³⁶ W gminie Uniejów występuje także strefa ochrony konserwatorskiej „E” bazująca przestrzennie na układach ruralistycznych wsi: Spycimierz oraz Człopy.

są przede wszystkim poprzez występowanie tzw. rozlewania się zabudowy na terenach sąsiadujących z pierwotną tkanką miejską. Konsekwencją takiego stanu rzeczy bez wątpienia pozostają wtórne utrudnienia w dostosowaniu lokalnej polityki przestrzennej i egzekwowaniu warunków dotyczących zabudowy. W efekcie mamy do czynienia z wyraźnym marginalizowaniem, a wręcz pominięciem ewolucji obszarów staromiejskich, bądź centralnych – śródmiejskich, co z kolei determinuje ich przyspieszoną degradację³⁷. Pierwszeństwa dzielnic śródmiejskich i jego elementów w ewentualnym procesie rewitalizacji, upatruje się również w ich ewidentnej kontrastowości na tle pozostałej struktury przestrzennej miasta³⁸, motywowanej między innymi zróżnicowaniem form zabudowy³⁹. Wszystkie powyższe przesłanki teoretyczne doskonale wpisują się w uwarunkowania decydujące o zasięgu terytorialnym LPR dla Uniejowa, który obejmuje zdecydowaną większość komponentów historycznego rozplanowania (ryc. 4).

Ryc. 4. Współczesny plan miasta Uniejów z zaznaczeniem: (1,2) dawnej osady targowej z placem, (3) miasta lokacyjnego (por. ryc. 4.)

Źródło: odrys według M. Kulesza, *Morfogeneza miast...*

³⁷ E. Litwińska, *Zjawisko urban sprawl – jeden z wymiarów współczesnych procesów urbanizacji*, [w:] *Współczesne kierunki i wymiary procesów urbanizacji*, red. J. Słodczyk, M. Śmigielska, Opole 2008.

³⁸ Z. Zuziak, *Strategia rewitalizacji przestrzeni śródmiejskiej*, Kraków 1998.

³⁹ W. Jarczewski (red.), *Skala degradacji miast w Polsce*, [w:] *Przestrzenne aspekty rewitalizacji – śródmieścia, blokowiska, tereny przemysłowe, pokolejowe i powojkowe*, „Rewitalizacja miast polskich” 2009, t. IV.

Nierozzerwalnie sprzężonymi z obszarem przyjętym w LPR za bazę dla całego dokumentu są cele, jakie w wyniku zakończonych zadań powinny zostać osiągnięte. Analizowane opracowanie planistyczne nie zawiera jednakże precyzyjnie wydzielonych działań, będących odpowiedzią na potrzeby rozwiązania trudności, zwłaszcza w sferze zagospodarowania przestrzennego – określonych generalnie jako zniszczenia obiektów: zamku, kolegiaty oraz cerkiewki. Autorzy dokumentu wyszczególnili jedynie dosyć ogólnie sektor odnoszący się *sensu stricto* do dziedzictwa kulturowego oraz zauważyli potrzebę remontów tychże dla zachowania ich dotychczasowych funkcji⁴⁰. Natomiast założenie to jest dość śmiałe i kłóci się z przyjętymi definicjami rewitalizacji, mówiącymi w swych postulatach, że ingerowanie w substancję urbanistyczną i architektoniczną, powinno owocować zmianą wcześniejszego wykorzystania na częściowo nowe⁴¹. Prognozowany czas realizacji powyższych, umocowany jest w krótkim – bo jedynie 3-letnim – okresie budżetowania (lata 2011–2013).

Idąc dalej, ponieważ dla uzupełnienia części dotyczącej celów LPR, wspomnieć można o innych dokumentach planistycznych odnoszących się do większych jednostek samorządu terytorialnego – powiatu oraz województwa. W skali regionu (województwa) określają one cele związane konkretnie z rewitalizacją obszarów problemowych (obszarów zdegradowanych)⁴² jako zadaniem priorytetowym w sferze przestrzennej. Następnie ich wykonanie wspomóc mogłoby rozwijanie tożsamości wśród lokalnej, a także regionalnej społeczności często nie mającej dostatecznej wiedzy o miejscowej historii. Tym samym zwiększeniu uległaby identyfikacja mieszkańców samego Uniejowa ze swoim miastem⁴³. Biorąc pod uwagę funkcjonalność zabytkowej zabudowy średniowiecznej – w tym przede wszystkim zamku – cele zarysowane w takiej formie, dążyłyby równocześnie do poprawy atrakcyjności turystycznej nie tylko Uniejowa (jako głównego beneficjenta LPR), ale województwa łódzkiego w ogóle⁴⁴. Na poziomie powiatu rewitalizacja obiektów dziedzictwa kulturowego, odniosłaby zdecydowane korzyści w kształtowaniu tożsamości kulturowej⁴⁵, co jednak zostało już uwzględnione w zakresie osi priorytetowych dokumentów wojewódzkich. Nie wolno zapomnieć także, iż wszelkie projekty (występujące również jako cele w dokumentach strategicznych) rewitalizacji na terenach historycznej zabudowy, same w sobie stanowią podwaliny inwestycji celu publicznego⁴⁶. Odwołując się do potencjalnych efektów *de facto* nie zakończonego jeszcze LPR, warto nadmienić o potencjale inwestycji kulturowych, związanych bezpośrednio z uni-

⁴⁰ Lokalny Program Rewitalizacji...

⁴¹ T. Markowski, *Ekonomiczny wymiar procesów rewitalizacji*, [w:] *Dylematy rewitalizacji XIX-wiecznej zabudowy w strefach wielkomiejskich Łodzi i Warszawy*, materiały pokonferencyjne, 2014.

⁴² *Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007–2013*, Łódź 2007.

⁴³ *Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007–2020*, Łódź 2007.

⁴⁴ *Regionalny Program Operacyjny...*

⁴⁵ *Strategia Rozwoju Powiatu Poddębickiego 2020*, Poddębice 2011.

⁴⁶ T. Markowski, *Przestrzeń publiczna w ekonomice rozwoju miast*, „Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN” 2001, nr 194.

katową zabudową. Prawdłowo prowadzony proces rewitalizacji ma bowiem możliwość wykreowania tzw. produktów miejskich, stających się tym samym swoistą wizytówką miasta, elementem wskazującym na lokalną rozwojowość⁴⁷.

KONKLUZJE

Miasto Uniejów uchodzi za jedno z najstarszych w Polsce Środkowej. Jego przestrzeń obfituje w zabudowę zabytkową o wysokich walorach architektonicznych lub urbanistycznych. Warunkuje to jego średniowieczna metryka oraz wzorce planistyczne znajdujących odbicie w siatce pierwotnego układu lokacyjnego. Niebagatelną rolę odrywało w nim sytuowanie obiektu zamkowego oraz kościoła kolegiackiego, wzbogacających strukturę organizmu miejskiego oraz świadczących o znacznym wpływie w jego kształtowanie pierwiastka własnościowego, opierającego się na działalności arcybiskupów gnieźnieńskich w kolejnych wiekach. Przemiany materialnej tkanki wymienionych zabytków oraz ich wyrazu artystycznego na przestrzeni lat warunkowało wiele czynników. Wśród nich wymienić należy występowanie klęsk żywiołowych, reperkusje działań zbrojnych, a także zmiany prądów architektonicznych. Ostatni z wymienionych komponentów na trwale wpisuje się w obecny już wizerunek zwłaszcza zamku, który reprezentuje jednocześnie kilka z nurtów artystycznych. Nie mniej prowadzone prace, głównie o charakterze konserwatorskim lub restauratorskim, występowały ewidentnie w całym historycznym okresie badawczym.

Współczesne trendy oraz potrzeby wynikające z innowacyjnego podejścia do zagadnień rewitalizacji, zwłaszcza po 2004 roku, wymusiły daleko idące zmiany w zakresie planowania przestrzennego w ujęciu ochrony zabytków. Proponowane i wprowadzane modyfikacje głównie w kontekście dokumentacji strategicznej na poziomie lokalnym przyczyniły się do stale zwiększanej liczby opracowywanych oraz aktualizowanych Lokalnych Programów Rewitalizacji dla miast i gmin polskich. Uniejów projektując LPR na lata 2011–2015 starał się zawrzeć w nim komplet niezbędnych informacji, diagnoz i prognozowań. Zauważyć jednak można słabe sprecyzowanie w nim konkretnych zadań oraz ich rozmieszczenia czasowego, dla flagowych obiektów dziedzictwa kulturowego – zamku oraz kolegiaty – umieszczając je jedynie w kategorii przestrzeni szczególnej ochrony konserwatorskiej. Ponadto ewidentnym jest zaniechanie wobec dołączenia do LPR osobnego rozdziału traktującego o projektach rewitalizacyjnych mających dać wymierne korzyści po zakończonym okresie programowania. Tym samym logika dokumentu pozostawia wiele do życzenia, dając pole do jego subiektywnego opiniowania. Jest to negatywna praktyka zwłaszcza, iż nie powinna mieć miejsca w aspekcie przygotowywania i wdrażania dokumentów strategicznych dla samorządu terytorialnego (różnych szczebli). Największy nacisk w treści

⁴⁷ A. Wojnarowska, *Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich. Przykłady praktyczne*, Łódź, 2011.

LPR nałożono na jedną składową omawianego procesu – komponent przestrzennej, spychając na plan dalszy przemiany w strukturze społecznej, gospodarczej Uniejowa, czy nawet wyłącznie jego dzielnicy staromiejskiej. Proponowane cele oscylują w ramach potencjału tożsamościowego i turystycznego badanego ośrodka, skupiając wokół nich największą uwagę. W związku z powyższym, analiza LPR nawet w konfrontacji z innymi dokumentami odnoszącymi się do rozwoju przestrzenno-społeczno-gospodarczym Uniejowa, nie umożliwi wypracowania oceny przydatności pierwszego dla odnowy oblicza miasta.

Bibliografia

Materialy archiwalne

AGAD, Zb. Kart., 29/334–29.

Rejestr Zabytków Nieruchomych Województwa Łódzkiego, *Karta nr A-44/424*.

Rejestr Zabytków Nieruchomych Województwa Łódzkiego, *Karta nr 256/A*.

Publikacje

Ciekliński Z., Januszkiewicz J., *Uniejów*, Łódź 1970.

Dobrowolska M., *Przedmiot i metodyka geografii historycznej*, „Przegląd Geograficzny” 1953, nr 25(1).

Figlus T., *Lokalne programy rewitalizacji jako instrument odnowy małych miast na wybranych przykładach z obszaru województwa łódzkiego*, „Acta Universitatis Lodzianae. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2011, nr 11.

Jarczewski W., *Skala degradacji miast w Polsce*, [w:] *Przestrzenne aspekty rewitalizacji – śródmieścia, blokowiska, tereny przemysłowe, pokolejowe i powojkowe*, t. IV, red. W. Jarczewski, Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2009.

Jarczewski W., Kuryło M., *Rewitalizacja miast w liczbach*, t. VIII, Kraków 2010.

Kaczmarek S., *Rewitalizacja terenów przemysłowych. Nowy wymiar w rozwoju miast*, Wyd. UŁ, Łódź 2001.

Kozłowski S., Wojnarowska A., *Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich. Zagadnienia teoretyczne*, Wyd. UŁ, Łódź 2011.

Krantz L., *Zamek w Uniejowie*, PWN, Warszawa–Poznań 1980.

Kulesza M., *Morfogeneza miast na obszarze Polski Środkowej w okresie przedrozbiorowym. Dawne województwa łęczyckie i sieradzkie*, Wyd. UŁ, Łódź 2001.

Litwińska E., *Zjawiska urban sprawl – jeden z wymiarów współczesnych procesów urbanizacji*, [w:] *Współczesne kierunki i wymiary procesów urbanizacji*, red. J. Słodczyk, M. Śmigielska, Opole 2008.

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Uniejów na lata 2011–2015, Uniejów 2011.

Markowski T., *Ekonomiczny wymiar procesów rewitalizacji* [w:] *Dylematy rewitalizacji XIX-wiecznej zabudowy w strefach wielkomiejskich Łodzi i Warszawy*, materiały pokonferencyjne, 2014.

Markowski T., *Przestrzeń publiczna w ekonomice rozwoju miast*, „Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN” 2001, nr 194.

- Markowski T., Stawasz D. (red.), *Rewitalizacja a rozwój funkcji metropolitalnych miasta Łodzi*, Wyd. UŁ, Łódź 2007.
- Miasta polskie w tysiącleciu*, t. II, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1967.
- Mroczo T., Arszynski M., *Architektura gotycka w Polsce*, Instytut Sztuki PAN, Warszawa 1995.
- Myga-Piątek U., *Historia, metody i źródła badań krajobrazu kulturowego*, „Problemy Ekologii Krajobrazu” 2005, nr 17.
- Parysek J., *Miasta polskie na przełomie XIX i XX wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne*, Wyd. Naukowe Bogucki, Poznań 2005.
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007–2013*, Łódź 2007.
- Salm J., *Zabytki Uniejowa. Urbanistyka i architektura*, [w:] *Uniejów. Dzieje miasta*, red. J. Szymczak J., Łódź–Uniejów 1995.
- Siemiński W., Topczewska T., *Rewitalizacja miast w Polsce przy wsparciu funduszami UE w latach 2004–2008*, Difin, Warszawa 2009.
- Skalski K., *Rewitalizacja obszarów starej zabudowy w miastach*, KIN, Kraków 2004.
- Strategia Rozwoju Powiatu Poddębickiego 2020*, Poddębice 2011.
- Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007–2020*, Łódź 2007.
- Szymczak J., *Uniejów do schyłku XVI wieku*, [w:] *Uniejów. Dzieje miasta*, red. J. Szymczak, Łódź–Uniejów 1995.
- Ustawa o rewitalizacji z dn. 9 października 2015* (Dz.U. 2015, poz. 1777).
- Wojnarowska A., *Przestrzeń publiczna Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t 4.
- Wojnarowska A., *Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich. Przykłady praktyczne*, Wyd. UŁ, Łódź, 2011.
- Zasady przygotowania lokalnego programu rewitalizacji/zintegrowanego programu rozwoju lokalnego w ramach regionalnego programu operacyjnego województwa łódzkiego na lata 2007–2013*, Łódź 2008.
- Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Uniejów*, Uniejów 2007–2009.
- Zuziak Z., *Strategia rewitalizacji przestrzeni śródmiejskiej*, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków 1998.

Strony internetowe

- www.zamkilodzkie.pl/pliki/uniej.htm (dostęp: 3.04.2017).
- www.uniejow.pl/o-gminie/historia-i-zabytki.html (dostęp: 5.04.2017).
- www.poddebicki.pl/asp/typ=14&menu=264&strona=1&sub=257&schemat=2&prywatnosc=tak (dostęp: 4.04.2017).
- www.polskaniezwykla.pl/web/place/37479,uniejow-kolegiata-pw-wniebowzięcia-najświętszej-maryi-panny-w-uniejowie-z-zabytkowa-wieża.htm (dostęp: 5.04.2017).

[Artykuł wpłynął: maj 2017; zaakceptowany: czerwiec 2017]

REVITALISATION OF MEDIEVAL MONUMENTS IN UNIEJÓW IN THE CONTEXT OF LOCAL REVITALISATION PLAN FOR 2011–2015

Summary

The article presents results of analyses of the historical, medieval fabric of the city of Uniejów. It first outlines the morphogenetic aspect of the medieval chartered city, and against this background presents, from the historical perspective, the transformations of the material relics of that period – the castle and the collegiate church of the archbishops of Gniezno. The article also discusses current trends in the revitalisation of objects of high architectural value. It then explains the conditions and principles of preparing Local Revitalisation Programs since Poland's accession to the EU, and provides a detailed presentation and interpretation of the objectives of the Local Revitalisation Program 2011–2015 for the city of Uniejów.

Keywords: Uniejów, city, collegiate church, castle, Local Revitalisation Program